

Установа адукацыі
“Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Прарэктар па вучэбнай рабоце

 С.Л. Шпарло

“ 19 ” 12 2023 г.

Рэгістрацыйны № ВД ~~64~~ вуч.

АРХЕАЛОГІЯ

*Вучэбная праграма ўстановы адукацыі
па вучэбнай дысцыпліне для спецыяльнасці
6-05-0322-03 Музейная справа і ахова гісторыка-культурнай спадчыны*

Вучэбная праграма складзена на аснове адукацыйнага стандарту агульнай вышэйшай адукацыі АСВА 6-05-0322-03-2023 па спецыяльнасці 6-05-0322-03 Музейная справа і ахова гісторыка-культурнай спадчыны, вучэбнага плана ўстановы вышэйшай адукацыі па спецыяльнасці 6-05-0322-03 Музейная справа і ахова гісторыка-культурнай спадчыны.

СКЛАДАЛЬНІК:

А.А. Трусаў, дацэнт кафедры гісторыка-культурнай спадчыны ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў” кандыдат гістарычных навук, дацэнт.

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

А.У.Вайцэховіч, загадчык аддзела захавання і выкарыстання археалагічнай спадчыны Дзяржаўнай навуковай установы “Інстытут Гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі”, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;

Я.Л. Краснова, вядучы навуковы супрацоўнік Дзяржаўнай навучальнай установы “Цэнтр сістэмнага аналізу і стратэгічных даследаванняў” НАН Беларусі, кандыдат культуралогіі.

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ:

кафедрай гісторыка-культурнай спадчыны ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў» (пратакол № 11 ад 25.05.2023);

прэзідыумам навукова-метадычнага савета ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў» (пратакол № 7 ад 05.07.2023)

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Актуальнасць вучэбнай дысцыпліны “Археалогія” дае асновы археалагічных ведаў аб развіцці археалагічнай навукі ў Еўропе і за яе межамі, яе асноўных дасягненнях на тэрыторыі Беларусі ад з’яўлення тут першых людзей да канца XVIII ст.

Асноўная ўвага надаецца гісторыі археалагічнай навукі ў Беларусі, яе найбольш вядомым прадстаўнікам, якія працавалі тут у XVIII-XX стст., а таксама даецца падрабязная характарыстыка тых археалагічных культур, якія існавалі на тэрыторыі Беларусі ў эпоху палеаліту, мезаліту, неаліту, бронзавага і жалезнага вякоў.

Пачынаючы з I тыс. н. э. археалагічныя культуры паступова пачынаюць набываць канкрэтнае этнічнае аблічча. Вучэбная праграма разглядае праблему паходжання славян, іх рассяленне на тэрыторыі Беларусі, кантакты з мясцовым балцкім насельніцтвам, а таксама з варагамі, германцамі і скіфамі.

У вучэбнай праграме таксама разглядаецца перыяд ранняга і поздняга феадалізму, на які прыпадае час узнікнення першых дзяржаўных утварэнняў на тэрыторыі Беларусі (Полацкая, Турава-Пінская, Смаленская і Навагрудская землі і Гродзенскае княства). Асаблівая ўвага надаецца матэрыяльнай культуры першых беларускіх гарадоў (Полацк, Менск, Віцебск, Бярэсце, Гародня, Наваградак, Пінск, Мсціслаў і інш.).

Шмат увагі надаецца і беларускай археалогіі позняга сярэднявечча, якая вывучае матэрыяльную культуру часоў Вялікага Княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай, у тым ліку архітэктурнай археалогіі.

Асноўныя мэты вывучэння вучэбнай дысцыпліны – засваенне студэнтамі асноў археалогіі неабходных для спецыяліста ў галіне музейнай справы і аховы гісторыка-культурнай спадчыны.

Важнейшымі *задачамі* дысцыпліны з’яўляюцца:

- даць студэнтам уяўленне аб прыродзе археалогіі і яе месцы ў сістэме навук;

- асэнсаванне ролі археалагічных крыніц для вывучэння гістарычнага мінулага насельніцтва;

- раскрыццё сутнасці і паслядоўнасці гістарычнага развіцця беларускай матэрыяльнай культуры ад яе вытокаў да канца позняга сярэднявечча метадамі археалогіі.

Засваенне вучэбнай дысцыпліны “Археалогія” павінна забяспечыць фарміраванне наступнай спецыялізаванай кампетэнцыі: прымяняць метады і дасягненні археалогіі, рэлігіязнаўства і спецыяльных гістарычных дысцыплін для выяўлення, крытычнага аналізу і інтэрпрэтацыі музейных крыніц, вызначэння агульнага і асаблівага ў развіцці сусветных рэлігій.

У выніку засваення вучэбнай дысцыпліны студэнты павінны :

умець:

- аналізаваць ва ўзаемасувязі развіццё археалогіі, этнаграфіі, гісторыі Беларусі, нумізматыкі і іншых дапаможных гістарычных дысцыплін;

- выкарыстоўваць атрыманыя веды пры апрацоўцы музейных фондаў і фармаванні адпаведных музейных экспазіцый.

валодаць:

- эфектыўнымі педагогічнымі метадыкамі і тэхналогіямі, якія садзейнічаюць далучэнню студэнтаў да пошуку і выкарыстання ведаў, набыццю вопыту самастойнага вырашэння задач;

- асноўнымі метадычнымі прыёмамі археалагічнай навукі;

- асновамі рэстаўрацыі і кансервацыі археалагічных артэфактаў;

- метадыкай пошуку і апісання археалагічных помнікаў;

- камунікацыйнымі тэхналогіямі (наведванне канкрэтных археалагічных помнікаў, дыскусіі, агляд археалагічных выставак і музейных экспазіцый).

ведаць:

-асноўныя тэорыі грамадскага развіцця ў адпаведнасці з фармацыйным і цывілізацыйным падыходамі;

-асноўныя тэорыі этнагенеза, этнічнай гісторыі славян і балтаў;

-асноўныя этапы фарміравання беларускага этнасу;

- археалагічную перыядызацыю і характарыстыку асноўных перыядаў старажытнай гісторыі Беларусі і сумежных тэрыторый;

умець:

- аналізаваць ва ўзаемасувязі развіццё археалогіі, этнаграфіі, гісторыі Беларусі, нумізматыкі і іншых дапаможных гістарычных дысцыплін;

- выкарыстоўваць атрыманыя веды пры апрацоўцы музейных фондаў і фармаванні адпаведных музейных экспазіцый.

Паспяховае засваенне студэнтамі вучэбнай дысцыпліны “Археалогія” магчыма на аснове трывалых ведаў атрыманых пры вывучэнні вучэбных дысцыплін цыкла агульнавуковых і агульнапрафесійных дысцыплін, такіх як “Гісторыя Беларусі”, “Сусветная гісторыя”, “Гісторыя матэрыяльнай культуры”, “Гісторыя архітэктур”.

Для кіравання вучэбным працэсам і арганізацыі кантрольна-ацэначнай дзейнасці выкладчыкам рэкамендуецца выкарыстоўваць рэйтынжавыя, крэдытна-модульныя сістэмы ацэнкі вучэбнай і даследчай дзейнасці студэнтаў, варыятыўныя мадэлі кіруемай самастойнай працы, вучэбна-метадычныя комплексы. У практыку правядзення семінарскіх заняткаў мэтазгодна ўкараняць метадыкі актыўнага навучання, дыскусійныя формы.

На вывучэнне вучэбнай дысцыпліны “Археалогія” вучэбным планам прадугледжана ўсяго 132 гадзіны, з якіх 66 гадзін – аўдыторныя заняткі. Прыкладнае размеркаванне аўдыторных гадзін па відах заняткаў: лекцыі – 54 гадзін, семінарскія заняткі – 12 гадзін. Рэкамендаваная форма кантролю ведаў студэнтаў – экзамен.

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

Тэма 1. Уводзіны

Прадмет, мэты і задачы вучэбнай дысцыпліны “Археалогія”. Змест асноўных раздзелаў тэматычнага плана. Сувязь вучэбнай дысцыпліны з сацыяльна-гуманітарнымі і спецыяльнымі дысцыплінамі. Формы вучэбных заняткаў і кантролю. Крыніцы і метадыка вывучэння вучэбнай дысцыпліны “Археалогія”..

Раздзел I. Станаўленне і развіццё археалагічнай навукі

Тэма 2. Асноўныя метады археалагічных даследаванняў

Вызначэнне тэрміна “археалагічная культура” і яе асноўныя кампаненты. Генезіс. Этнас. Субстрат. Асіміляцыя. Этнонім. Археалагічнае датаванне. Археалагічныя метады: параўнальна-тыпалагічны, археамагнітны, радыякарбонны, дендрахраналогія. Тып і тыпаліст. Трасалогія.

Археалагічны комплекс (адкрыты і закрыты). Палявая археалогія. Археалагічныя раскопкі. “Адкрыты ліст” і яго формы. Палявы дзённік. Палявы вопіс. Індывідуальныя і масавыя знаходкі. Камеральная апрацоўка. Археалагічная справаздача.

Падводная археалогія. Архітэктурная археалогія.

Тэма 3. Развіццё археалогіі як навукі

Першыя археалагічныя раскопкі ў старажытным свеце. Вызначэнне тэрміна “археалогія” грэчаскім філосафам Платонам. Вучэнне Лукрэцыя Кара.

Еўрапейскае скарбашукальніцтва часоў сярэднявечча. Раскопкі 1420 г. у Пскове. Руская археалогія XVIII ст. (Кунсткамера Пятра I, Інструкцыя В.М.Тацішчава). Раскопкі Пампей. Адкрыццё старажытнай Троі (раскопкі Г. Шлімана). Руская археалогія XIX – пачатку XX стст. Раскопкі А.Эванса на Крыце. Адкрыццё грабніцы Тутанхамона. Станаўленне і развіццё савецкай археалогіі.

Еўрапейская археалогія другой паловы XX ст.

Тэма 4. Беларуская археалогія XVIII – пачатку XX ст.

Беларуская археалогія XVIII ст. (Калекцыі беларускіх магнатаў, раскопкі ў маёнтку “Мосар” і Бельчыцкага манастыра). Адкрыццё Двінскіх камянёў з надпісамі.

З.Даленга-Хадакоўскі. Т.Нарбут. Браты К. і Я.Тышкевічы. Археалагічная калекцыя музея ў Лагойску. Віленскі музей старажытнасцей. А. Г. Кіркор. IX археалагічны з’езд у Вільні. Е.Р. Раманаў. Царкоўная археалогія. Рэстаўрацыйныя працы П.П.Пакрышкіна на Беларусі. IX Археалагічны з’езд у Вільні.

Археалагічныя калекцыі Беларускага музея імя Івана Луцэвіча ў Вільні. Віцебскае аддзяленне Маскоўскага археалагічнага інстытута. І. Луцкевіч.

Тэма 5. Беларуская археалогія ў 1919-1941 гг.

Археалогія ў БССР (1919-1941 гг.). Інстытут беларускай культуры і яго гісторыка-археалагічная секцыя. Дзейнасць гісторыка-археалагічнай камісіі.

М.В. Доўнар-Запольскі. Першы з'езд даследчыкаў беларускай археалогіі і яго вынікі (Мінск, 1926 г.). Стварэнне Акадэміі Навук БССР. Першыя савецкія беларускія археолагі і іх дзейнасць. А.М. Ляўданскі. К.М. Палікарповіч. С.А.Дубінскі. І.М. Хозераў. Інстытут гісторыі АН БССР. Часопіс "Наш край" і археалагічная тэматыка на яго старонках.

Сталінскія рэпрэсіі 1930-х гг., разгром беларускай археалагічнай навукі.

Археалогія на тэрыторыі Заходняй Беларусі (1921-1939 гг.). Беларускі мастак і археолаг Язэп Драздовіч. Уладзімір і Гелена Галубовічы.

Раскопкі старажытнай Гародні. Гродзенскі гісторыка-археалагічны музей. Язэп Ядкоўскі і Здзіслаў Дурчэўскі. Кансервацыйныя працы ў Навагрудку, Гродне, Лідскім і Крэўскім замках. Раскопкі ў Давыд-Гарадку.

Тэма 6. Беларуская археалогія другой паловы ХХ – пачатку ХХІ стст.

Адзел археалогіі Інстытута гісторыі АН БССР. Вывучэнне культур каменнага і бронзавага вякоў на тэрыторыі Беларусі. У.Ф. Ісаенка, У.Д. Будзько, У.П. Ксянзоў, А.Г. Калечыц, М.М. Чарняўскі.

Даследаванні помнікаў жалезнага веку. А.Р. Мітрафанаў, Л.Д. Побаль, М.Ф. Гурын, В.І. Шадыра. Працы маскоўскіх і лясенбургскіх археолагаў на беларускай тэрыторыі. В.М. Мельнікоўская, П.М. Траэццякоў, Ю.В. Кухарэнка, В.В. Сядоў. Раскопкі старажытных беларускіх гарадоў і курганных могільнікаў. Г.В. Штыхаў, Л.В. Аляксеяў, Ф.Д. Гурэвіч, П.Ф. Лысенка, Э.М. Загарульскі. Стварэнне кафедры археалогіі ў Беларускім дзяржаўным універсітэце.

Даследаванні старажытных помнікаў беларускага дойлідства. М.М. Варонін,

П.А. Рапапорт, М.К. Каргер, М.А. Ткачоў, М.У. Малеўская. Дзейнасць Беларускага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры і яго выданні. Сучасны стан беларускай археалагічнай навукі.

Раздзел II. Археалогія першабытнага грамадства

Тэма 7. Каменны век на тэрыторыі Беларусі

Пачатковае засяленне тэрыторыі Беларусі ў эпоху сярэдняга палеаліту. Тагачасны клімат. Зледзяненні (дняпроўскае, сожскае, валдайскае). Першыя прылады працы.

Верхні палеаліт. Першыя стаянкі. Бердыж (Чачэрскі раён). Юравічы (Калінкавіцкі раён). Палеалітычнае мастацтва. Грэнская і свідэрская культуры эпохі фінальнага палеаліту.

Мезаліт. Новыя кліматычныя ўмовы. Мікраліты і макраліты. Стаянкі часоў мезаліта. Свідэрская мезалітычная культура. Сожская, днепра-двінская, бутаўская культуры. Матрыархат.

Неалітычная рэвалюцыя. Шліхтаванія каменныя прылады працы. Першыя гліняныя посуд. Асновы земляробства і жывёлагадоўлі. Неалітычныя крамнёвыя шахты. Днепраданецкая культура. Нарвенская культура. Апрацоўка бурштыну.

Нёманская культура. Скульптурныя выявы (стаянкі Асавец, Добры бор, Камень). Культура лейкападобных кубкаў. Асноўныя тыпы неалітычнага арнаменту.

Тэма 8. Бронзавы і жалезны век на тэрыторыі Беларусі

Росквіт каменнай індустрыі на тэрыторыі Беларусі. Новыя спосабы апрацоўкі крэмяню. Мастацтва эпохі бронзы. Першыя шкляныя пацеркі і бісер. Вырабы з бурштыну. Арнаментыка керамікі і яе асноўныя формы. Апрацоўка бронзы. Сякеры-кельты. Археалагічныя культуры бронзавага веку. (Сярэднядняпроўская, паўночна-беларуская, культура шарападобных амфар, тшыцінецкая, сосніцкая). Плямёны шнураванай керамікі. З'яўленне старажытных індаеўрапейцаў.

Умацаванне патрыярхальна-радавога ладу, рост прадукцыйных сіл, развіццё жывёлагадоўлі і земляробства, з'яўленне ўстойлівых этнічных аб'яднанняў. Мілаградская, паморская і зарубінецкая культуры. Днепрадзвінская культура. Культура штрыхованай керамікі. Балцкія плямёны, гарадзішча Банцараўшчына. Готы і гепіды на тэрыторыі Беларусі. Вельбарская культура. Палі пахавальных урнаў. Падклёшавыя пахаванні і кенатафы. Печы-домніцы. Першыя славяне на Беларусі. Пражская культура.

Раздзел III. Археалогія ранняга сярэднявечча

Тэма 9. Насельніцтва Беларусі ў VI-IX стст.

Арэал рассялення балтаў у Еўропе. Заходнія, усходнія і дняпроўскія балты. Асноўныя рысы матэрыяльнай культуры балцкіх плямён. Балцкія гарадзішчы. Усходнелітоўскія курганы і пахавальны абрад. Асноўныя этнічныя прыкметы балтаў (адзенне, абутак, упрыгожванні, кераміка, зброя). Яцвягі на Беларусі, асноўны арэал рассялення. Каменныя курганы.

Рассяленне славян па Дзясне і Дняпры. Племянныя групы крывічоў і іх асноўная тэрыторыя рассялення. Полацкія крывічы (палачане). Смаленскія крывічы. Пскоўскія крывічы. Этнонім тэрміна “крывічы” і яго паходжанне. Пісьмовыя крыніцы аб крывічах. Культуры доўгіх курганоў паўночнай Беларусі. Пскоўскія і смаленскія доўгія курганы. Круглыя курганы X-XI стст. Характэрныя этнічныя прыкметы полацкіх і смаленскіх крывічоў. Скроневыя колцы. Пераход да хрысціянскага пахавальнага абраду. Тры хвалі славянскай каланізацыі.

Асноўны арэал рассялення дрыгавічоў. Племянныя адзнакі дрыгавічоў. Першыя гарады на дрыгавіцкай тэрыторыі. Славянскія селішчы Панямоння.

Этнічная тэрыторыя радзімічаў, іх племянныя адзнакі. Валыняне на Беларусі, іх матэрыяльная культура.

Паходы кіеўскіх князёў на яцвягаў. Разгром яцвягаў у XIII ст. Прусы і крыжацкая навала. Перасяленне прусаў на тэрыторыю Беларусі. Шлях з

“варагаў у грэкі” і яго асноўныя разгалінаванні. Скандынаўскія знаходкі на Беларусі. Руны. Гарадзішча Маскавічы. Асноўныя этапы кантактаў варагаў і славян (VIII-X стст.)

Тэма 10. Полацкая зямля па дадзеных археалогіі

Полацкая, Мінская, Друцкая, Віцебская воласці-удзелы. Ізяслаўска-лагожскі і Лукомльскі ўдзелы. Асноўныя водныя шляхі. Межавыя знакі. Гандаль. Гаспадарка Полацкай зямлі. Асноўныя гаспадарчыя заняткі. Полацкая кераміка, апрацоўка металу, камяню і косці. Ювелірная справа. Узнікненне хрысціянства. Барысавы і Рагвалодаў камяні. Манументальнае і прыкладнае мастацтва.

Тэма 11. Смаленская зямля. Старажытны Мсціслаў

Тэрыторыя Смаленскай зямлі і прыродныя ўмовы. Гнёздаўскі археалагічны комплекс. Водныя шляхі. Гандлёвыя сувязі.

Структура ўдзелаў смаленскай зямлі, далучэнне тэрыторый вяцічаў і радзімічаў паводле археалагічных дадзеных. Суадносіны паміж уладай князя і вечам. Росквіт Смаленскай зямлі ў XII-XIII стст. Археалагічнае вывучэнне гарадоў беларускай Смаленшчыны (Орша, Копысь, Крычаў, Слаўгарад). Матэрыяльная культура старадаўняга Мсціслава. Берасцяныя граматы. Уплыў полацкай архітэктуры на смаленскае дойлідства.

Тэма 12. Тураўская зямля. Старажытны Пінск

Тэрыторыя і кліматычныя ўмовы. Карысныя выкапні. Узнікненне старадаўняга Турава. Тураўскі храм. Матэрыяльная культура Пінска. Узнікненне Турава-Пінскага княства. Стасункі паміж кіеўскімі і тураўскімі князямі. Раскопкі старажытных Слуцка і Рагачова.

Гарады паўднёвай Беларусі. Матэрыяльная культура Мазыра і Гомеля. Тураўскі краязнаўчы музей. Археалагічны музей “Бярэсце”.

Тэма 13. Гродзенскае княства. Старажытны Навагрудак

Узнікненне славянскіх гарадоў у басейне Немана. Летапісная Гародня. Матэрыяльная культура Гродна ў XI-XIII стст. Археалагічныя раскопкі Старога замка. Гродзенскі пасад. Каложскі манастыр.

Старадаўні Ваўкавыск. Ваўкавыскі храм. Матэрыяльная культура Слоніма XI-XIII стст. Узнікненне Навагрудка. Дзяцінец і вакольны горад.

Гандлёвыя сувязі старадаўняга Навагрудка. Барысаглебская царква. Узнікненне наваградскай зямлі ў XIII ст. Навагрудак – першая сталіца Вялікага Княства Літоўскага.

Тэма 14. Архітэктурная археалогія

Першыя раскопкі помнікаў мураванага дойлідства Беларусі ў XVIII – пачатку XX ст. Спробы рэстаўрацыі і навуковага вывучэння ацалелых помнікаў архітэктуры XIX – пачатку XX стст. Дзейнасць П.П. Пакрышкіна і В.У. Суслава.

І.М.Хозераў – даследчык полацкага і смаленскага дойлідства XI-XIII стст. Полацкая і Віцебская архітэктурныя школы. М.М.Шчакаціхін і яго дзейнасць.

Археалагічныя раскопкі помнікаў гродзенскай архітэктурны. Гродзенская архітэктурная школа. Вывучэнне помнікаў архітэктурны ў другой палове XX ст. Методыка архітэктурна-археалагічных даследаванняў. Старажытныя будаўнічыя матэрыялы. Тэхніка муроўкі. Структура будаўнічай арцелі. Вежы-данжоны на Беларусі. Камянецкая вежа. Замкі-кастэлі. Археалагічныя даследаванні Лідскага і Крэўскага замкаў. Вендская (балтыйская) і гатычная муроўка. Планіроўка і забудова Старога Замка ў Гродне. Археалагічнае даследаванне Мірскага замка. Бастыённыя замкі XVI – XVII стст. Раскопкі ў Заслаўскім і Гальшанскім замках.

*Тэма 15. Археалагічныя старажытнасці гарадоў Беларусі
X – XIII стст.*

Узнікненне і развіццё асноўных гарадоў Беларусі. Летапісны Полацк. Першае полацкае гарадзішча. Полацкі верхні Замак. Пабудова Полацкай Сафіі. Полацкія манастыры. Вакольны горад (ніжні замак). Запалоцце (Стары горад). Полацкае веча. Археалагічны комплекс на р. Менка. Мінскае замчышча. Мінскі храм. Старадаўні Віцебск. Віцебскія замкі. Архітэктурна Віцебска XII ст. Раскопкі старажытнага Друцка і Браслава. Заслаўскі археалагічны комплекс. Матэрыяльная культура Лукомля і Лагойска. Археалагічнае вызначэнне гарадоў Падняпроў'я, Пасожжа і Панямоння. З'яўленне паліванай керамікі. Шкларобчыя майстэрні XII-XIII стст. Асноўныя тыпы шклянных бранзалетаў. Шклянныя пацеркі. Першы шклянны посуд. Ваконнае шкло.

Раздзел IV. Археалогія позняга сярэднявечча і Новага часу

*Тэма 16. Археалагічныя старажытнасці Беларусі часоў ВКЛ
(канец XIII – першая палова XVI ст .)*

Культурны слой беларускіх гарадоў XIII-XV стст. і яго асноўныя кампаненты (бытавая кераміка, вырабы з дрэва, металу, скуры і косці). Касцярызныя майстэрні. З'яўленне новых відаў зброі. Арбалетныя стрэлы і арбалеты. Першыя гарматы на Беларусі. Драўляная забудова. Новыя будаўнічыя матэрыялы (вялікапамерная цэгла, дахоўка). Пахавальны абрад. Адзенне, абутак, ювелірная справа. З'яўленне мястэчак. Гандлёвыя сувязі.

*Тэма 17. Археалагічныя старажытнасці Беларусі часоў Рэчы
Паспалітай (другая палова XVI – канец XVIII ст.)*

Асноўныя кампаненты культурнага слоя беларускіх гарадоў і мястэчак XVI-XVIII стст. З'яўленне дымлёнай і лашчонай керамікі. Беларускія і імпортныя люлькі. Новыя тыпы абутку з абцасам (трохшыпныя падкоўкі). Будаўнічыя матэрыялы (цэгла-пальчатка, паліваная дахоўка, пліткі падлогі). Новыя тыпы замкоў і ключоў. Кулі і кулялейкі. Каменныя і чугунныя

гарматныя ядры. Паліваныя скарбонкі, дзіцячыя цацкі, свяцільнікі, рыбалоўныя грузілы. Памадныя слойкі XVIII ст.

Тэма 18. Археалогія Беларусі Новага часу (XVI-XVIII ст.)

Розніца ў матэрыяльнай культуры паміж дзяржаўнымі і прыватнаўласніцкімі замкамі. Гандлёвыя сувязі. Рэйнскі каменны посуд. Замкі-палацы. Смалянскі замак (Белы Ковель).

Паходжанне і этымалогія слоў кафля і “изразец”. Гаршковая кафля на Беларусі ў XIV-XVII стст. Кратавая і міскавая кафля. З’яўленне каробкавай кафлі. Эвалюцыя кафляных печаў. Асноўныя тыпы каробкавай кафлі ў пячым наборы. Арнаментыка беларускай кафлі. Геральдычная і “партрэтная” кафля. З’яўленне паліванай і паліхромнай кафлі. Сюжэтная кафля. Раслінны арнамент пабудаваны на прынцыпах чатырохчленнай сіметрыі. Формы для вырабу кафлі. Ганчарныя горны. “Дывановая” кафля. Распісаная “таландская” кафля XVIII ст. Адраджэнне вытворчасці паліванай керамікі на Беларусі ў XVI ст.

Сталовы паліваны посуд XVI-XVII стст. Адраджэнне беларускага шкларобства XVI ст. Гутняе шкло. Асноўныя тыпы шклянога посуду. Гарнае шкляное начынне. Вітражы. Распісаныя шкляныя начынні. Беларускія шкляныя мануфактуры XVIII ст. Шкляны імпорт на Беларусі. Венецыянскае і багемскае шкло.

Вучэбна-метадычная карта вучэбнай дысцыпліны

Назвы раздзелаў, тэмы	Колькасць аўдыторных гадзін			Форма кантролю ведаў
	лекцыі	семінары	Колькасць гадзін КСР	
Уводзіны	2			
Раздзел I Станаўленне і развіццё археалагічнай навукі				
<i>Тэма 1.</i> Развіццё археалогіі як навукі	2		2	мультымедыя прэзентацыя, выбарачнае апытанне
<i>Тэма 2.</i> Віды археалагічнай дзейнасці	2			
<i>Тэма 3.</i> Беларуская археалогія XIX ст.	2			
<i>Тэма 4.</i> Беларуская археалогія ў першай палове XX ст.	2			
<i>Тэма 5.</i> Беларуская археалогія у другой палове XX ст.	2	2	2	пісьмовая работа, мультымедыя прэзентацыя, выбарачнае апытанне, тэставае заданне
Раздзел II Археалогія першабытнага грамадства				
<i>Тэма 6.</i> Каменны век на тэрыторыі Беларусі	2	2	2	пісьмовая работа, мультымедыя прэзентацыя, выбарачнае апытанне, тэставае заданне
<i>Тэма 7.</i> Бронзавы і жалезны век на тэрыторыі Беларусі	2			
Раздзел III Археалогія ранняга Сярэднявечча				
<i>Тэма 8.</i> Насельніцтва Беларусі ў VI–IX стст.	2		2	мультымедыя прэзентацыя, выбарачнае апытанне
<i>Тэма 9.</i> Полацкая зямля па даных археалогіі	2			
<i>Тэма 10.</i> Смаленская зямля. Старажытны Мсціслаў	2			
<i>Тэма 11.</i> Тураўская зямля. Старажытны Пінск	2			
<i>Тэма 12.</i> Гродзенскае княства. Старажытны Навагрудак	2			
<i>Тэма 13.</i> Архітэктурная археалогія	2			
<i>Тэма 14.</i> Археалагічныя старажытнасці Беларусі X–XIII стст.		2	2	пісьмовая работа, мультымедыя прэзентацыя, выбарачнае апытанне, тэставае заданне

Раздел IV Археалогія позняга Сярэднявечча і Новага часу				
<i>Тэма 15.</i> Археалагічныя старажытнасці Беларусі часоў ВКЛ (канец XIII–першая палова XVI ст.)	2			
<i>Тэма 16.</i> Матэрыяльная культура беларускіх замкаў	2			
<i>Тэма 17.</i> Беларуская кафлярства <i>Тэма 18.</i> Беларускі ганчарны посуд	2			
<i>Тэма 19.</i> Шкларобства Беларусі	2			
<i>Тэма 20.</i> Археалагічныя старажытнасці Беларусі часоў Рэчы Паспалітай (другая палова XVI – канец XVIII ст.)	2		2	мультымедыя прэзентацыя, выбарачнае апытанне
<i>Тэма 22.</i> Археалогія Беларусі эпохі позняга Сярэднявечча (XIV – XVIII стст.)	4	2	2	пісьмовая работа, мультымедыя прэзентацыя, выбарачнае апытанне, тэставае заданне
Разам...	44	8	14	

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

Літаратура

Асноўная

1. Загорульский, Э. М. Археология [Электронный ресурс] : учеб. пособие / Э. М. Загорульский. — Минск : БГУ, 2020. — 343 с. — Режим доступа: <https://e.lanbook.com/book/180443>.

2. Калечыц, А. Г. Чалавек і асяроддзе: каменны век, Заходняе Палессе : [манаграфія] / А. Г. Калечыц. - Мінск : Беларуская навука, 2018. - 583, [1] с. : іл., каляр. іл., карты, табл.

3. Калечыц, А. Г. Мезалітычныя помнікі Беларусі / А. Г. Калечыц, А. У. Коласаў. - Мінск : Беларуская навука, 2021. - 368, [1] с. : іл.

4. Культавыя і гістарычныя валуны Беларусі / А. К. Карабанаў [и др.]. - 2-е выд., дап. і перапрац. - Мінск : Беларуская навука, 2022. - 403, [1] с. : каляр. фот.

5. Колосов, А. В. Каменный век Беларуси : учеб.-метод. пособие / А. В. Колосов. - Могилев : МГУ им. А. А. Кулешова, 2016. - 107, [2] с. : рис.

Дадатковая

1. Авдусин, Д.А. Основы археологии: учебн.для вузов. / Д.А.Авдусин. – Москва: Вышэйшая школа 1989. – 333 с.

2. Алексеев, Л.В. Археология и краеведение Белоруссии XVI в. – 30-е годы XX в. / под ред. Б.А. Рыбакова. – Минск: Беларуская навука, 1996. 206 с.

3. Археалогія Беларусі. У 4 т. – Мінск: Беларуская навука, 1997-2001.

4. Археалогія Беларусі: энцыклапедыя. У 2 т. – Мінск: Беларуская энцыклапедыя імя П. Броўкі, 2009 – 2011. – 496 с.

5. Археалогія і нумізматыка Беларусі. Энцыклапедыя. – Мінск: БелЭн, 1993. – 702 с.,іл.

6. Ганецкая, І.У. Маёліка на Беларусі ў XI – XVIII стст. / І.У.Ганецкая – Мінск: Навука і тэхніка, 1995. – 88 с.

7. Дучыц, Л.У. Касцюм жыхароў Беларусі X – XIII стст. (паводле археалагічных звестак)/Л.У. Дучыц. 3-е выд., – Мінск: Беларуская навука, 2005. – 80 с.

8. Зайкоўскі, Э.М. Першабытныя помнікі Паўночнай Беларусі. / Э.М.Зайкоўскі. – Мінск: Навука і тэхніка, 1990. – 44 с.

9. Заяц, Ю.А. Заславль в эпоху феодализма. / Ю.А.Заяц. – Минск: Наука и техника, 1995. – 207 с.

10. Здановіч, Н.І., А.А. Матэрыяльная культура Міра і Мірскага замка. / Н.І.Здановіч, Н.І.Краўцэвіч, А.А.Трусаў. – Минск: Навука і тэхніка, 1994 – 152 с.

11. Здановіч, Н.І., Трусаў, А.А. Беларуская паліваная кераміка XI-XVIII стст. / Н.І.Здановіч, А.А.Трусаў. – Минск: Навука і тэхніка, 1993 – 183 с.

12. Калядзінскі, Л.У. Уводзіны ў археалогію./ Л.У. Калядзінскі - Гродна: ТАА "ЮрСПрынт", 2012 – 240 с. – іл.
13. Левко, О.Н. Практическая археология: учебн. пособие / О.Н. Левко. Могилёв: МГУ им. А.А. Кулешова, 2006. – 256 с.
14. Лысенко, П.Ф. Древний Пинск: XI-XIII вв./ П.Ф. Лысенко.- Пинск: Регион. типогр., 2017. – 172 с.
15. Ткачоў М.А. Абарончыя збудаванні заходніх зямель Беларусі XIII-XVIII стст. / М.А.Ткачоў. – Мінск, 1978.
16. Ткачоў, М.А. Старажытны Мсціслаў. / М.А.Ткачоў, А.А.Трусаў. – Мінск: Полымя, 1992. – 110 с.
17. Ткачоў, М.А. Замкі і людзі. / М.А.Ткачоў. – Мінск: Навука і тэхніка, 1991. – 184 с.
18. Трусаў, А.А. Беларускае кафлярства. / А.А.Трусаў. – Мінск: Перамога, 1993. – 53 с.
19. Трусаў А.А. Манументальнае дойлідства Беларусі XI-XVIII стст. Гісторыя будаўнічай тэхнікі. / А.А. Трусаў – Мінск : ТАА "Лекцыя", 2001. – 204.
20. Фэйган, Б.М. Уводзіны ў археалогію /Б.М.Фэйган. – Мінск: Беларускі фонд Сораса, 1996. – 272 с.
21. Чарняўскі, М.М. Неаліт Беларускага Панямоння. / М.М.Чарняўскі. – Мінск: Навука і тэхніка, 1979. – 142 с.
22. Штыхаў, Г.В. Крывічы. / Г.В.Штыхаў. – Мінск: Навука і тэхніка, 1992. – 198 с.

Пералік рэкамендуемых сродкаў дыягностыкі вынікаў вучэбнай дзейнасці студэнтаў

Арганізацыя вучэбнай работы студэнтаў накіравана на засваенне лекцыйнага матэрыялу, а таксама на самастойны пошук і падрыхтоўку інфармацыйных матэрыялаў да семінарскіх заняткаў па вучэбнай дысцыпліне. Для дыягностыкі атрыманых студэнтамі ведаў прадугледжваецца выкарыстанне наступных сродкаў:

- тэставыя заданні па асобных падраздзелах і дысцыпліне ў цэлым;
- пісьмовыя работы па асобных падраздзелах дысцыпліны;
- мультымедыя прэзентацыі па асобных падраздзелах дысцыпліны;
- выступленні студэнтаў на семінарскіх занятках па самастойна падрыхтаваных тэмах.

Выніковая ацэнка вынікаў вучэбнай дзейнасці прадугледжвае правядзенне экзамену.

Метадычныя рэкамендацыі па арганізацыі і выкананні самастойнай работы студэнтаў

Арганізацыя самастойнай работы студэнтаў прадугледжвае падрыхтоўку студэнтамі інфармацыйных матэрыялаў на адпаведную тэматыку, мультымедыя прэзентацый па асобных падраздзелах курса, вывучэння дадатковых крыніц і літаратуры, падрыхтоўцы да экзамену і інш.

Самастойная работа студэнтаў накіравана на:

- фарміраванне навыкаў пошуку і аналізу розных відаў інфармацыі;
- засваенне, сістэматызацыю і трансляцыю атрыманых ведаў у будучай прафесійнай дзейнасці;
- развіццё дадатковых навукова-даследчых навыкаў.

Кантроль за выкананнем самастойнай работы з'яўляецца бягучым і рэалізуецца праз электронную пошту, індывідуальныя кансультацыі, падчас лекцыйных і семінарскіх заняткаў, а таксама падчас правядзення экзамену.

Характарыстыка рэкамендуемых метадаў выкладання

Пры арганізацыі выкладання вучэбнай дысцыпліны «Археалогія» рэкамендуецца выкарыстоўваць традыцыйныя формы і метады навучання студэнтаў: лекцыйныя і семінарскія заняткі, а таксама элементы самастойнай работы, у тым ліку і археалагічна-этнаграфічную практыку.